

Tezaurul monetar roman imperial de la Oituz

Cuvinte cheie: Transilvania, perioada romană, tezaur, colecție, scrisoare

Key words: Transylvania, Roman Period, treasure, collection, letter

Abstract

A total of 26 ancient monetary treasures containing Greek and Roman coins were discovered in the south-eastern corner of Transylvania.

The monetary treasure from Oituz, discovered in 1877, contains the largest number of imperial monetary pieces in this area. It contained over 2480 imperial silver denari; judging by the number of pieces it is on the sixth place among the largest monetary treasures found in the entire Dacian roman province. In spite of all, the most recent and important studies in this field do not mention this treasure, placing it in anonymity. This is also due to the fact that the faith of this treasure is only partially known. The only authentic written document that mentions this finding is the letter of Kraus Heinrich, from Târgu Secuiesc written to Carl Gross from Sibiu. The letter is fully reproduced in this study.

Colțul sud-estic al Transilvaniei include teritoriul cuprins între Munții Nemira, Brețcului, Vrancei, Buzăului (nord/est - sud), Munții Perșani (sud-nord/vest) și Munții Harghita (nord/vest-nord/est). Potrivit împărțirii teritorial-administrative actuale a României, acest teritoriu include integral județul Covasna, partea nord-estică a județului Brașov și limita sud-estică a județului Harghita. Cele mai apropiate localități aflate la limitele cardinale ale teritoriului sunt: Oituz, Crasna, Râșnov, Augustin, Băile Tușnad.

În acest teritoriu relativ mic, de cca. 4742 km², au fost descoperite 26 tezaure monetare antice, conținând monede grecești și romane. Acestea sunt completate cu alte 11 descoperiri monetare, ale căror piese proveneau foarte probabil tot din tezaure (tezaure monetare incerte). Lista celor 37 tezaure monetare descoperite în colțul sud-estic al Transilvaniei va fi publicată în curând sub îngrijirea Muzeului Național Brukenthal din Sibiu.

În 1971, Maria Chițescu¹ menționa că pentru întreaga Dacie există 16 descoperiri de tezaure republicane romane. Noi am identificat numai pentru colțul sud-estic al Transilvaniei 26 tezaure monetare certe și alte 11 incerte. Dintre acestea, 24 conțin denari republicani de argint ! Frecvența mare a descoperirilor monetare în colțul sud-estic al Transilvaniei, a fost subliniată și de Bucur Mitrea, care aprecia că în această zonă moneda romană republicană este mai pre-

zentă decât în orice altă regiune sau populații aflate în afara hotarelor statului roman².

Articolul de față este destinat unuia din cele mai mari tezaure monetare romane imperiale din Dacia, descoperite chiar la granița dintre județele Covasna și Bacău, respectiv între Transilvania și Moldova, la Oituz (Poiana Sărată). Această descoperire, deși foarte importantă, este puțin cunoscută. Este menționată de I. Paulovics³ care îl citează pe C. Gooss; nu se face nicio referire în Repertoriul Arheologic al Județului Covasna (Poiana Sărată, azi aparține de Oituzul de Bacău); tezaurul nu este menționat în ultima lucrare exhaustivă dedicată tezaurelor monetare romane și postromane⁴. În ultimul timp, cunoscuții cercetători numismați, Radu Ardevan și Emanuel Petac, au acordat atenția cuvenită acestei descoperiri⁵. Dorim ca prin acest articol să subliniem importanța acestei descoperiri și totodată să aducem noi informații.

Cel mai important document care atestă descoperirea tezaurului este scrisoarea trimisă de către Krauss Heinrich din Târgu Secuiesc la data de 2 iulie 1877 lui Carl Gooss din Sibiu⁶, a cărei traducere o redăm integral.

Tezaurul a fost descoperit la data de 27 iunie 1877, în locul numit „Sósmező” („Câmpul Sărat”). Din scrisoare rezultă doar faptul că descoperitorul, pentru a ajunge acasă de la cosit, era obligat să treacă cu căruța prin vama austro-ungară de la granița cu România (Moldova). Plecând de la amplasarea vămii, prezentată și ilustrată de

Orbán Balázs și indicată nouă de localnici, am dedus din observațiile făcute pe teren, că locul descoperirii tezaurului nu putea fi altul decât „Sósmező”, așa cum precizează și I. Paulovics⁷. Importantul drum roman care venea dinspre castrul din Brețcu (Angustia) legând provincia Dacia prin Pasul Oituz de puternicele porturi romane danubiene și implicit de regiunile pontice din Moesia Inferior, după observațiile noastre de teren realizate recent împreună cu Radu Zăgreanu, trecea și prin această fostă fâneată („Sósmező”), care azi este pășune și o parte a ei împădurită, în apropiere aflându-se și satul (cătunul) Poiana Sărată.

Componenta tezaurului, din păcate, este doar parțial cunoscută. După Paulovics, cântărea 16 „fonti”. Un font maghiar, numit curent în perioada austro-ungară „fontul vienez” („bécsi font”), cântărea 0,5606 kg. Fontul, ca unitate de măsură a greutateii, era folosit în maghiara curentă până la jumătatea secolului al XX-lea, după care se generalizează și în limbajul cotidian kilogramul. Astfel, dacă îl credem pe Paulovics, tezaurul cântărea 8,96 kg, ceea ce înseamnă, în condițiile în care erau doar monede, cca 2480 piese monetare (de exemplu, cel mai mare tezaur monetar din colțul sud-estic al Transilvaniei descoperit la Augustin avea 294 piese și cântărea 1,06 kg). După Radu Ardevan și Emanuel Petac, tezaurul conținea cca. 3000 de piese⁸. În orice caz, este al șaselea tezaur monetar ca număr de piese descoperite în toată Dacia, precedată fiind doar de cele de la Castranova (cca. 8000 piese), Pădurețu (cca. 5000 piese), Sâmburești (peste 4500 piese), Celei (cca. 4000 piese), Sălașuri (3200 piese). Este al doilea din Transilvania și fără îndoială tezaurul cu cele mai multe piese monetare antice din această zonă, incluzând și tezaurele monetare preromane, respectiv pe cele mixte, preromane și imperiale. Mai mult, este un tezaur unicat din această regiune; celelalte tezaure monetare fiind în mare parte cu piese din perioada preromană. În această zonă, tezaure monetare certe, cu monede imperiale emise după 101/102, dată la care colțul sud-estic al Transilvaniei este cucerit de romani și inclus în provincia Moesia Inferior, au fost descoperite doar la Brașov (se știe doar că erau cca. 200 denari imperiali din secolele I-II; repartizarea pieselor este necunoscută)⁹ și Cernatul de Jos (cca. 80-100 de monede imperiale de bronz, postromane, constanti-

niene)¹⁰. Există și câteva descoperiri monetare cu piese care probabil proveneau din tezaure: Boroșneul Mare (13 monede imperiale de bronz care probabil provin dintr-un depozit)¹¹, Ghelinta (mai multe monede imperiale, unele cu legenda *PROV(incia) DACIA*)¹², Reci (mai multe monede romane imperiale de bronz care puteau proveni dintr-un tezaur)¹³.

Greutatea și implicit numărul pieselor tezaurului monetar de la Oituz pot fi acceptate fără rezerve din mai multe motive. În primul rând, nu putem nici măcar presupune că scrisoarea lui Krauss Heinrich către Carl Gooss ar fi fost o glumă. În al doilea rând, tezaurul „nu încăpea în căruță”, în sensul că, probabil, țăranul nu-l putea ascunde suficient de bine în fața vameșilor vigilenți. Într-adevăr, dimensiunile căruțelor țărănilor secui din a doua jumătate a secolului al XIX-lea erau destul de mici și nu erau prevăzute cu „barcă” ca un secol mai târziu. Cum nu încăpea, sau nu avea curajul de a risca trecerea vămii cu tot tezaurul, țăranul a luat cu el doar o „mostră”, dar și aceasta, văzută și numărată de Krauss Heinrich, avea nu mai puțin de 434 piese. Chiar dacă presupunem că țăranul a mințit, iar Paulovics a exagerat, oricum, în colțul sud-estic al Transilvaniei, niciun tezaur monetar antic nu a avut mai mult de 300 piese (Augustin – 294 piese; Fotoș – 280 piese; Arcuș – 261 piese; Ilieni – 200/230 piese; Prejmer – cca 200 piese; Mărcușa – cca 175 piese; Hilib – 103 piese) și deci, chiar dacă avem în vedere doar „mostră”, oricum, tezaurul monetar de la Oituz este cel mai mare ca număr de piese din zonă.

Din păcate, autorul scrisorii precizează doar opt emitenți: Nerva Traian, Domițian, Antoninus Pius, Hadrian, Otto, Galba, Vitellius, Lucilla Faustina. Având în vedere componenta generală a tezaurelor imperiale descoperite în Dacia, credem că atât acestea din mostră, cât și celelalte, erau denari de argint. I. Paulovics ne informează că piesele erau denari de argint, eşalonate între Nero (54 -68) și Commodus (177-192)¹⁴.

O altă informație interesantă a scrisorii este faptul că este amintită Doamna Cserey, colecționarul și întemeietorul Muzeului Național Secuiesc, prima colecție fiind realizată la Imeni. Începând cu anul 1875, vestigiile colectate sunt menționate, muzeul din Sf. Gheorghe dispunând în total de nouă registre de inventar. Prin bunăvoința colegilor de la acest muzeu am consultat aceste registre,

însă aceste piese nu apar menționate. Nu cunoaștem soarta lor. Din informațiile pe care le avem, Carl Gooss a donat Muzeului Național Brukenthal anumite vestigii care sunt menționate în scrisoare, însă ele erau cele descoperite la Zagon, a doua "comoară" descrisă în scrisoare, de-altfel cunoscută și menționată frecvent în literatura de specialitate.

Nu putem cunoaște motivul îngropării acestui tezaur. Având în vedere însă locul descoperirii, putem presupune că a fost acumulat de un locuitor al așezării civile (*vicus militariae*) situată în imediata apropiere a castrului de la Brețcu, care fugind din fața unui

pericol, pe drum își abandonează agoniseala. Faptul că din miile de piese cunoaștem doar opt emitenți, nu ne îngăduie să facem interpretări cu privire la data îngropării tezaurului. Ne rezumăm în a menționa că cele mai multe tezaure monetare imperiale, probabil și acestea, sunt îngropate din cauza atacurilor dacilor liberi, dintre care cele mai violente erau cele ale costobocilor (170) și carpile¹⁵ (214, 238, 245—247, 272), fără să excludem explicația istorică dată de numismații menționați, conform căreia, acest tezaur este îngropat la sfârșitul secolului al II – lea a.H., ultima piesă (ante post quem) fiind cea emisă în timpul împăratului Commodus.

Victor Sibianu

Scrisoarea lui Krauss Heinrich către Carl Gooss (Traducere Sonoc Alexandru)

H. Krauss către C. Gooss

Târgu Secuiesc, 2 iulie 1877

Dragul meu Carl!

Mă găsesc iarăși în plăcuta situație de a-ți face câteva comunicări despre două descoperiri, probabil de interes arheologic și mai mult încă romano-istoric, făcute în ultimele zile (Zagon și Oituz), în nădejdea de a nu te plictisi, ci mai curând de a te hotărî să faci o vizită de vacanță în Trei Scaune și în același timp de a vedea neorânduita colecție de antichități Cserey, din care ți-am trimis anul trecut spre vedere un număr de monede romane.

Cele două recente descoperiri sunt următoarele:

1. La Zagon, pe culmea unui deal de 100' este dezrădăcinată o buturugă. Iacă, totul se face aici roș-auriu! Pe cât se zice, peste 2 măsuri de monede de aur de mărimea pieselor noastre de 4 x, fură scoase într-un vas din lut rău ars, în formă de urnă. La săpături și căutări suplimentare fură găsite cca. 12-14 seceri din bronz, de diferite mărimi, 6-8 culturi mândru lucrate și păstrate, peste 14 verigi din bronz de 12-15 cm în diametru (brățări sau aur brut?), nelipite, ci doar puțin îmbucate, apoi fundul unei strecurători, stricat de rugină.

Vas de bronz cu toartă, a cărui deschidere va fi măsurând cca. 20-25 cm, pe lângă o cantitate de cioburi și lut ars etc. Această descoperire a fost făcută la mijlocul lui iunie, ținută fiind în strict secret. Toate ustensiile de metal fură duse la Brașov, pentru a lăsa să fie cercetate obiectele din aur. Pentru că acum în popor este general răspândită părerea că astfel de comori ar fi confiscate de către organele financiare fără a se obține nici măcar cuvenita răsplată pentru descoperitor, iar descoperitorul din Zagon care împărtășea și el această părere, cu atât mai mult s-a străduit ca bogata comoară să fie pusă la adăpost: se spune că a îngăduit ca toate monedele și obiectele din aur să fie cumpărate (mai pe drept spus, spărlite) de către un evreu din Brașov și îi aduce doar descoperirile declarate ca bronzuri lui Cserey la Imeni, căruia îi dă ieftin obiectele susmenționate pentru 5 fr, după care zice că pentru această aramă finanțele nu mă vor închide. Cumpărătorul poate că ar mai putea fi găsit.

2. După noutățile obținute până la această oră despre cea de-a doua descoperire făcută în apropierea graniței noastre cu Moldova pe 27-28 iunie, pot să-ți comunic următoarele.

Un țăran sărac, cosind în pădure, rămase cu coasa agățată, vârful coasei scoțând la lumină câteva monede din argint.

Puțină scormonire la fața locului făcu de îndată a se recunoaște o comoară, căci în pământ găsi fără vreo depunere a vreunui vas o asemenea cantitate, încât încercarea de a încălca de îndată descoperirea și de a o duce acasă cu căruța a eșuat, pe de o parte datorită micimii căruței, pe de alta din frica de a fi oprit și tâlhărit de funcționarii vămii – el trebuia să treacă vama. Descoperitorul îngroapă din nou monedele cu greu încărcate în groapa în care le-a descoperit și se mulțumește să ia cu sine doar o "mostră". Bietul drac mai are încă doi complici, se teme cu atât mai mult a fi prins sau jefuit de comoară, iar acum caută vreun nebun, cumpărător și tăinuitor. Ieri reuși a cerceta aici, la Târgu, o parte a "mostrei". Erau numai denari de argint de epocă imperială. Nerva Traian, Domițian, Antoninus, Hadrian, Otto, Galba, Vitellius etc., apoi o mare parte de monede familiale, pe care izolat am citit Lucilla Faustina. Celelalte multe nume mi-au scăpat. Piesele văzute de mine erau 434, acum în proprietatea doamnei Cserey din Imeni; cumpărate la lot, la un lot intră 6 piese pentru 1 fl. 36 x. Chiar în zilele următoare se va face un transport. Întreaga cantitate ar depăși 5 cm. Unii moșieri ar vrea să cumpere întreaga cantitate. După indicațiile descoperitorului, printre ele s-ar găsi și piese de aur. Dacă ai avea plăcere, de a întreprinde cercetări științifice despre întreaga descoperire nedezmembrată, ca și despre descoperirea de la Zagon, te rog să îmi scrii din vreme, căci mai târziu chestiunea ar putea deveni greșită. Pentru că eu cu ușurință aș putea fi plecat, te rog să mă avizezi telegrafic de plecarea ta. Diseară trebuie să plec la Baraolt la o petrecere, sper să fiu din nou acasă la miezul nopții.

Pe drept îți stau cu plăcere la dispoziție. De asemenea, în caz de nevoie, te voi aviza telegrafic dacă până atunci voi mai afla ceva.

Regret că trebuie să întrerup, doar vremea mă silește.

Cu cele mai bune urări,

La curândă revedere,

Al tău

Krauss Heinrich

Note - Notes

1. **Chițescu 1971**, p. 59.
2. **Mitrea 1974**, p.27-31.
3. **Paulovics 1944**, p. 81.
4. **Suciu 2000**
5. **Ardevan, Petac 2000**
6. **Wollmann 1983**, p. 98.
7. **Paulovics 1944**, loc. cit.
8. **Ardevan, Petac 2000**.
9. **Suciu 2000**, p. 30.
10. **Székely 2007**, p. 60.
11. **Szék Jegy 1911-1915**, nr 4525/1911
12. **RepArhCov 1998**, XVII a. Ghelinta, 3.e.
13. **Székely 1946**, p. 27.
14. **Paulovics 1944**, loc. cit.; **Ardevan, Petac 2000**.
15. **Protase 2001**, p. 201.

Bibliografie - Bibliography

Ardevan, Petac 2000

RADU ARDEVAN, EMANUEL PETAC, *Tezaurul monetar de la Poiana Sărata și problema numerarului din Dacia romană la sfârșitul secolului II p.Chr. (Le trésor monétaire de Poiana Sărata et le probleme du numéraire dans la province de Dacia)*, în *Simpozion de numismatică*. Chișinău, 28-30 mai 2000, București, 2001, p.73-83.

Chițescu 1971

MARIA CHIȚESCU, *Evenimente politice de la începutul secolului I e.n. din Dacia, oglindite prin îngropări de tezaur monetare*, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, vol. V, 1971

Mitrea 1974

BUCUR MITREA, *Moneda la dacii din estul Transilvaniei ca element de unitate*, în *Aluta*. Anuar de studii și comunicări, Muzeul Județean Sf. Gheorghe, 6-7, 1974-1975.

Paulovics 1944

PAULOVICS ISTVÁN, *Dacia keleti határvonala és az úgynevezett „dak” - ezüstkincsek kérdése*, Kolozsvár, 1944

Protase 2001

D. PROTASE, *Dacia Romană. Viața economică. Comerțul și circulația monetară*, în *** *Istoria Românilor*, vol. II,

București 2001

RepArhCov 1998

***, redactor VALERIU CAVRUC, *Repertoriul Arheologic al Județului Covasna*, Sfântu Gheorghe, 1998

Suciu 2000

VIORICA SUCIU, *Tezaure monetare din Dacia Romană și Postromană*, Cluj-Napoca, 2000.

SzékJegy 1911-1915

A Székely Nemzeti Múzeum Régiség és Éremtári Osztályának Gyarapodási Jegyzéke, 1911-1915 (VI), nr 4525/1911 (manuscris)

Székely 1946

SZÉKELY ZOLTÁN, *Jegyzetek Dácia történetéhez (Notices sur l'histoire de la Dacie)*, Sepsiszentgyörgy, 1946

Székely 2007

SZÉKELY ZSOLT, *Csernáton község régészeti monográfiája*, Ed. Status, M. Ciuc, 2007

Wollmann 1983

Herausgegeben von Volker Wollmann, *Briefe zur Geschichte der siebenbürgischen Altertumskunde*, Kriterion Verlag, Bukarest, 1983